

30

Div 10.

*Jagos
Lewko*

К. МАРКС / Ф. ЕНГЕЛС

КОМУНИСТИЧКИ МАНИФЕСТ

ИЗДАЊЕ „БОРБЕ“

БИБЛИОТЕКА МАРКСИЗМА-ЛЕЊИНИЗМА

ПРОЛЕТЕРИ СВИХ ЗЕМАЉА, УЈЕДИНИТЕ СЕ!

Наслов оригинала: *Manifest der Kommunistischen Partei*

К. МАРКС / Ф. ЕНГЕЛС

КОМУНИСТИЧКИ МАНИФЕСТ

1945

БИБЛИОТЕКА МАРКСИЗМА — ЛЕЊИНИЗМА

Превео МОША ПИЈАДЕ

Дело је преведено са издања целокупних дела
Маркса и Енгелса у редакцији Маркс - Енгелс -
Лењиновог института, Одељак III, свезак 'VI:
Karl Marx - Friedrich Engels: WERKE UND
SCHRIFTEN von Mai 1846 bis März 1848 —
Marx - Engels - Verlag GMBH, Berlin 1932.

ОД ИЗДАВАЧА

Предајемо читаоцима нов српски превод класичног и најраспрострањенијег списка оснивача научног социјализма.

Први превод на српском језику био је од Милорада Поповића и штампан је први пут 1902 у Будимпешти, а после тога више пута био је прештампаван без исправљања.

Поповићев превод и сада је задовољство читати што се језика и стила тиче, али се он како по речи тако и по смислу удаљио од оригинала, те смо се зато одлучили да се Комунистички манифест изнова преведе.

*Преведени су такође и сви Енгелсови предговори издањима Манифеста на разним језицима, што ће бити од велике користи читаоцу за боље разумевање Манифеста. Предговори су преведени са издања Манифеста у *kleine Bücherei des Marxismus-Leninismus, Verlag für fremdsprachige Literatur*, Москва 1941.*

ПРЕДГОВОР

ПРЕДГОВОР НЕМАЧКОМ ИЗДАЊУ ОД 1872

„Савез комуниста“, међународно радничко удружење, које је под тадашњим приликама, разуме се, могло бити само тајно, наложио је потписанима на конгресу, одржаном у Лондону у новембру 1847, да саставе за јавност опширан теоретски и практични програм партије. Тако је настао следећи манифест, чији је рукопис послат у Лондон у штампу неколико недеља пред Фебруарску револуцију. Објављен прво на немачком, био је на том језику штампан најмање у дванаест разних издања у Немачкој, Енглеској и Америци. На енглеском језику објављен је први пут 1850 у Лондону у „Црвеном републиканцу“, у преводу мис Хелене Макфарлен, а 1871 бар у три разна превода у Америци. На француском језику прво у Паризу пред сам Јунски устанак од 1848, а недавно у њујоршком „Le Socialiste“. Нови превод припрема се. На пољском у Лондону кратко време после првог немачког издања. На руском у Женеви шездесетих година. На дански је исто тако био преведен убрзо после своје појаве.

Ма да су се за последњих двадесет и пет година прилике много измениле, општа начела која су изложена у овом манифесту остају и данас још углавном потпуно тачна. Понешто би се имало да поправи овде-онде. Практична примена ових начела, како то објашњава сам манифест, зависиће свугде и у свако доба од историјски датих околности, те се зато никако не полаже неко нарочито тежиште на револуционарне мере које се предлажу на крају одељка II. То би место данас у многим погледу друкчије гласило. Узимајући у обзир огромни развитак крупне индустрије за последњих двадесет и пет година

и партијске организације радничке класе која са њоме напредује, узимајући у обзир практична искуства, прво Фебруарске револуције, а још више Париске комуне, када је пролетаријат први пут држао политичку власт за два месеца, тај је програм данас местимично застарео. Нарочито је Комуна пружила доказ да „радничка класа не може једноставно да преузме готову државну машину и да је стави у покрет за своје сопствене циљеве”. (Види „Грађански рат у Француској”, адреса „Генералног већа Међународног радничког удружења”, немачко издање стр. 19, где се ова мисао опширније разлаже). Даље се по себи разуме да је критика социјалистичке литературе за данас мањкава, јер досеже само до 1847; а исто тако да су напомене о ставу комуниста према разним опозиционим партијама (IV одељак), иако су у основним потезима и данас још тачне, ипак у свом изношењу данас већ зато застареле што се политички положај из основа изменио и историјски развитак избрисао из живота већину тамо набројаних партија.

Међутим, *Манифест* је један историјски докуменат, и ми себи не придајемо право да на њему ма шта мењамо. Можда ће неко касније издање изаћи са уводом који ће премостити растојање од 1847 до данас; ово издање дошло је за нас сувише неочекивано да бисмо нашли времена за то.

Лондон, 24 јуна 1872.

Карл Маркс. Фридрих Енгелс

ПРЕДГОВОР НЕМАЧКОМ ИЗДАЊУ ОД 1883

Предговор овом издању морам нажалост сам потписати. Маркс, човек коме целокупна радничка класа Европе и Америке дугује више но иком другом, — Маркс лежи у гробљу на Хајгету и над његовом гробницом већ расте прва трава. После његове смрти не може више уопште бити говора о преради или допуњавању *Манифеста*. Зато сматрам да је овде утолико пужније да утврдимо следеће.

Основна мисао која се провлачи кроз *Манифест*: да економска производња и из ње нужно настала друштвена структура сваке историјске епохе сачињава основицу за политичку и интелектуалну историју те епохе; да је према томе (од распадања прастаре заједничке својине земљишта) читава историја била историја класних борби, борби између експлоатисаних и експлоататорских, између потчињених и владајућих класа на различитим ступњима друштвеног развика; али да је та борба сада достигла такав ступањ на коме се експлоатисана и угњетена класа (пролетаријат) више не може ослободити од класе која њу експлоатише и угњетава (од буржоазије), а да у исто време заувек не ослободи и цело друштво од експлоатације, угњетавања и класних борби — ова основна мисао припада једино и искључиво Марксу.¹⁾

Ја сам то већ често рекао; али је баш сада потребно да то стоји и испред *Манифеста*.

Лондон, 28 јуна 1883.

Ф. Енгелс

ПРЕДГОВОР ЕНГЛЕСКОМ ИЗДАЊУ ОД 1888

Манифест је био објављен као платформа „Савеза комуниста“, једне испрва искључиво немачке, а касније међународне радничке асоцијације, која је у политичким приликама европског копна пре 1848 неизбежно била тајна организација. На конгресу Савеза,

¹⁾ „Овој мисли“, кажем ја у предговору енглеском издању, „која је по моме мишљењу позвана да историјску науку поведе истом онаком наплетку каквом је Дарвинова теорија довела природне науке — овој мисли ми смо се обојица били постепено приближили већ више година пре 1845. Колико сам ја у томе правцу био самостално напредовао, показује мој „Положај радничке класе у Енглеској“. Али кад сам се у пролеће 1845 опет нашао са Марксом у Брислу, он је њу већ био потпуно израдио и изложио ми је речима које су биле готово исто тако јасне као оне у којима сам је ја горе сажето изразио.“ (*Енгелсова напомена немачком издању од 1890*).

који је одржан новембра 1847 у Лондону, стављено је у дужност Марксу и Енгелсу да се побрину за објављивање једног потпуног теоретског и практичног партиског програма. Он је био написан на немачком и рукопис је у јануару 1848, неколико недеља пре Француске револуције од 24 фебруара, послат у Лондон на штампање. Француски превод издат је у Паризу кратко време пре јунске побуне од 1848. Први енглески превод, од мис Хелен Макфарлен, појавио се 1851 у Лондону у „Црвеном републиканцу” Џорџа Џулиана Харниа. Објављен је и пољски и дански превод.

Угушивање париског Јунског устанка од 1848 — те прве велике битке између пролетаријата и буржоазије — опет је привремено гурнуло у позадину друштвене и политичке тежње радничке класе Европе. Отада се борба за превласт, опет као и у време пре Фебруарске револуције, одигравала само између различитих група поседничких класа; радничка класа била је ограничена на борбу за слободу политичког делања и на положај крајње левог крила радикалних елемената средњег сталежа. Тамо где су самостални пролетерски покрети продужили да дају знака живота од себе, били су немилосрдно угушивани. Тако је пруска полиција ушла у траг Централном комитету Савеза комуниста, који је онда имао седиште у Келну. Чланови су били похапшени и после притвора од 18 месеци изведени пред суд. Овај чувени „Келнски комунистички процес” трајао је од 4 октобра до 12 новембра; седморица ухапшених осуђени су на тешку тамницу од 3—6 година. Одмах после ове пресуде још преостали чланови формално су растурили Савез. Што се тиче *Манифеста*, изгледало је да је отада био осуђен да падне у заборав.

Кад је европска радничка класа опет била накупила довољно снаге за нов напад на владајућу класу, створено је Међународно радничко удружење. Али то удружење, које је било основано изричито у сврху да сав борбени пролетаријат Европе и Америке слије у једно јединствено тело, није могло да одмах прогласи

начела изложена у *Манифесту*. Интернационала је морала имати програм, довољно широк да би могао бити прихватљив за француске, белгијске, италијанске и шпанске присталице Прудона и за ласаловце у Немачкој.¹⁾ Маркс, који је тај програм саставио на задовољство свих странака, имао је пуно поверење у интелектуални развитак радничке класе, развитак који је морао доћи као резултат повезаности акције и дискусије. Догађаји и мене у борби против капитала, порази још више него победе, нису могли пропустити а да у људима не створе свест о слабости разних њихових омиљених надрилекарија и да не просеку пут ка потпуном разумевању стварних претпоставки еманципације радничке класе. И Маркс је имао право. Када се 1874 године Интернационала распала, она је раднике већ оставила у сасвим друкчијем стању него оно у коме их је 1864 при своме оснивању затекла. Прудонизам у Француској, ласалеанство у Немачкој бежу у изумирању, а и конзервативни енглески тред-униони, ма да су у својој већини већ одавно били прекинули везу са Интернационалом, постепено су се приближавали тачки, када је њихов претседник прошле године у Свенсиу могао казати у њихово име: „Континентални социјализам престао је за нас да буде страшан”. Доиста, начела *Манифеста* знатно су била напредовала међу радницима свих земаља.

На тај је начин сам *Манифест* опет ступио напред. Немачки текст био је од 1850 више пута наново штампан у Швајцарској, Енглеској и Америци. Године 1872 био је преведен на енглески, и то у Њујорку, где је превод био објављен у „Woodhull and Claflin's Weekly”. На основу овог енглеског превода израђен је и један француски у „Le Socialiste” у Њујорку. Отада су у Америци изашла још најмање два енглеска пре-

¹⁾ У односима са нама Ласал је лично увек признавао да је Марксов ученик и као такав стајао је на тлу „Манифеста”. Ипак у својој јавној агитацији 1862—1864 није отишао даље од захтева за произвођачким задругама са државним кредитом. (*Енгелсова примедба*).

вода, више или мање унакажена, од којих је један прештампан у Енглеској. Први руски превод, који је направио Бакуњин, био је отрпилике око 1863 издат у Женеви у штампарији Херценовог „Колокола“, а друго издање направила је 1882 г., такође у Женеви, херојска Вера Засулич.¹⁾ Ново данско издање налази се у „Socialdemokratisk Bibliothek“, Копенхаген 1885; нов француски превод у „Le Socialiste“, Париз 1886. После овог спремљен је један шпански превод, који је 1886 објављен у Мадриду. Број немачких нових издања не да се тачно навести, било их је најмање дванаест. Превод на јерменски, који је пре неколико месеци требао да изађе у Цариграду, није угледао света, јер издавач, како ми је речено, није имао храбрости да изда књигу на којој је стајало Марксово име, док је преводилац одбијао да је означи као своје дело. О даљим преводима на друге језике ја сам истина чуо, али их нисам имао пред очима. Тако се у историји *Манифеста* огледа у великој мери историја модерног радничког покрета; данас је он несумњиво најраширеније, најинтернационалније дело целе социјалистичке литературе, општи програм који признају милиони радника од Сибира до Калифорније.

Па ипак, када смо га писали, ми не бисмо могли да га назовемо социјалистичким манифестом. 1847 године под социјалистима су с једне стране размеване присталице разних утопистичких система: овенисти у Енглеској, фуријеристи у Француској, који су се већ били срозали на просте секте које су поступно умирале; с друге стране најразноликији социјални надридоктори који су, без икакве опасности по капитал и профит, обећавали да разним крпаријама отклоне свакојака друштвена зла. Беху то у оба случаја људи који су стајали изван радничког покрета и који су ослонац тражили напротив код „образованих“ класа. Онај део радничке класе, који се уверио у недовољност

¹⁾ У руском издању „Манифеста комунистичке партије“ од 1900 тврди Плеханов да је превод његов. — Прев.

чисто политичких преврата и који је захтевао потпуни преображај друштва, тај се део у оно време називао комунистичким. Била је то још сирова, неотесана, чисто инстинктивна врста комунизма; али он је погађао кардиналну тачку и био је у радничкој класи довољно силан да роди утопијски комунизам, у Француској Кабеов, а у Немачкој Вајтлингов. Тако је дакле 1847 године социјализам био покрет средњег сталежа, а комунизам покрет радничке класе. Социјализам је, бар на континенту, био „способан за салон”; комунизам управо супротно. Па пошто смо од самог почетка ми били мишљења да „ослобођење радничке класе мора бити дело саме радничке класе”, то није могло бити никакве сумње, које смо од два имена морали изабрати. Штавише, ни одонда нам никад није пало на памет да се одрекнемо од њега.

Ма да је *Манифест* заједничко дело нас двојице, ипак се сматрам обавезним да утврдим да основна мисао, која чини његову срж, припада Марксу. Та је мисао у овоме: да у свакој историјској епохи владајући начин привредне производње и размене и друштвена структура која нужно из ње произлази сачињава основицу на којој се изграђује политичка и интелектуална историја те епохе и помоћу које се ова једино може објаснити; да је према томе цела историја човечанства (од укидања примитивног родовског поретка са његовом заједничком својином земље) била историја класних борби, борби између експлоататора и експлоатисаних, владајућих и потчињених класа; да историја тих класних борби претставља један ред у развоју, и да је у томе реду сада достигнут ступањ у коме експлоатисана и угњетена класа — пролетаријат — не може да постигне своје ослобођење испод јарма експлоататорске и владајуће класе — буржоазије — а да у исто време не ослободи једном заједно цело друштво од сваке експлоатације и сваког угњетавања, од свих класних разлика и класних борби.

Овој мисли, која је по моме мишљењу позвана да историјску науку поведе исто онаквом напретку каквом

је природне науке повела Дарвинова теорија — овој, мисли смо се ми обојица били постепено приближили већ више година пре 1845. Колико сам ја у томе правцу био самостално напредовао, најбоље показује мој „Положај радничке класе у Енглеској“.¹⁾ Али кад сам се у пролеће 1845 опет нашао са Марксом у Брислу, он је њу већ био потпуно израдио и изложио ми је речима које су биле готово исто тако јасне као оне у којима сам је ја горе сажето изразио.²⁾

Лондон, 30 јануар 1888.

Фридрих Енгелс

ПРЕДГОВОР НЕМАЧКОМ ИЗДАЊУ ОД 1890

Откако је предње³⁾ написано, постало је потребно ново немачко издање *Манифеста*, а и са *Манифестом* се догодило штошта што овде треба да поменемо.

1882 објављен је други руски превод — од Вере Засулич — у Женеви; предговор за то издање написали смо Маркс и ја. Нажалост, изгубио ми се немачки оригинал, па морам да преводим натраг са руског, чиме рад никако не добија. Тај предговор гласи:⁴⁾

„Прво руско издање *»Манифеста комунистичке партије«* у преводу Бакуњиновом изашло је почетком шездесетих година у штампарији *»Колокола«*. Запад је тада у њему (руском издању *Манифеста*) могао да гледа само један литерарни куриозум. Данас би такво схватање било немогуће.

¹⁾ „Положај радничке класе у Енглеској“ из 1844. Од Фридриха Енгелса. На српски превео Душан Поповић.

²⁾ Изоставили смо завршетак овог предговора који садржи цитат из напред донетог предговора немачком издању од 1872 и једну малу напомену о самом енглеском преводу. — Прев.

³⁾ Овде се мисли на предговор немачком издању од 1883. — Преводилац.

⁴⁾ Немачки оригинал Марксовог и Енгелсовог предговора руском преводу, који је Енгелс био изгубио, нађен је и чува се у архиви Маркс-Енгелс-Лењиновог института у Москви. Нап превод је израђен по том оригиналном тексту. — Преводилац.

Какав је ограничени простор у оно време (децембра 1847) још заузимао пролетерски покрет, најјасније показује завршна глава *Манифеста*: Став комуниста према разним опозиционим партијама у разним земљама. Ту фале управо — Русија и Сједињене Државе. Било је то време када је Русија била последња велика резерва целокупне европске реакције; када су Сједињене Државе усисавале усељавањем сувишак снаге европског пролетаријата. Обе земље снабдевале су Европу сировинама и биле су у исто време тржишта на којима је Европа продавала своје индустријске производе. Обе земље су тада биле дакле на овај или онај начин стубови постојећег европског поретка.

Како је данас друкчије! Баш су европски усељеници омогућили Северној Америци да развије џиновску пољопривредну производњу, чија конкуренција из темеља потреса европску земљишну својину — малу и велику. Осим тога имиграција је омогућила Сједињеним Државама да искористе своје огромне индустријске помоћне изворе с таквом енергијом и у таквим размерама, да то ускоро мора сломити досадашњи индустријски монопол западне Европе, а нарочито Енглеске. Обе околности дејствују обратном револуционистући на саму Америку. Мала и средња земљишна својина фармера, основница целог политичког уређења, постепено подлеже конкуренцији џиновских фарма; у исто време развија се у индустријским областима масовни пролетаријат и баснословна концентрација капитала.

А Русија! За време револуције од 1848/49 нису само европски владари него и европски буржуји налазили у руској интервенцији једини спас од тек пробуђеног пролетаријата. Цар је био проглашен за шефа европске реакције. Данас је он ратни заробљеник револуције у Гачини, и Русија је претстража револуционарне акције у Европи.

Комунистички манифест имао је за задатак да прогласи неизбежно претстојеће расуло модерне бур-

жоаске својине. А у Русији налазимо, наспрам брзо цветајућег капиталистичког варалаштва и буржоаске земљишне својине која се тек развија, већу половину земље у рукама заједничког сељачког поседа. Сада се пита: може ли руска община, тај макар и јако поткопани облик прастарог заједничког земљишног поседа, прећи непосредно у виши облик комунистичке заједничке својине? Или, мора ли она напротив пре тога проћи исти процес распадања који сачињава историјски развитак Запада?

Једини одговор који је данас могуће дати на то јесте овај: постане ли руска револуција сигнал за пролетерску револуцију на Западу, тако да једна другу допуњују, онда може садашња руска заједничка земљишна својина послужити као полазна тачка комунистичког развитка.

Лондон, 21 јануара 1882.

Карл Маркс. Фридрих Енгелс"

Нов пољски превод изишао је у исто време у Женеви.

Даље је изишао нов дански превод у „Socialdemokratisk Bibliothek, Kjöbenhavn 1885“. Он нажалост није сасвим путпун; нека битна места, која су изгледа била преводиоцу тешка, испуштена су, а и иначе се овде-онде виде трагови аљкавости, који су утолико непријатнији, што се на самом раду види да је преводилац са мало више брижљивости могао да да одличан превод.

1866 објављен је нов француски превод у „Le Socialiste“, Paris; то је досада најбољи.

За њим се исте године појавио један шпански превод у мадридском „El socialista“, а онда објављен као брошура: Manifesto del Partido Comunista por Carlos Marx y F. Engels, Madrid Administracion de „El Socialista“, Hernan Cortés 8.

Као куриозум наводим још да је 1887 био једном цариградском издавачу понуђен јерменски превод, али добричина није имао храбрости да штампа нешто на

чему је стајало Марксово име, па је желео да се преводилац потпише као писац, што је овај одбио.

Пошто је у Енглеској више пута био прештампан сад овај сад онај више или мање нетачни американски превод, појавио се 1888 најзад један аутентичан превод. Он је од мога пријатеља Самјуела Мура, а пре штампања смо га нас двојица заједно прегледали. Наслов гласи: *Manifesto of the Communist Party, by Karl Marx and Frederick Engels. Authorized English Translation, edited and annotated by Frederick Engels. 1888.* London, William Reeves, 185 Fleet st. E. C. Неке од напомена из тог издања унео сам у садашње издање.

Манифест је имао свој сопствени животни пут. У часу када се појавио, био је са одушевљењем поздрављен од тадашње још малобројне претстраже научног социјализма (како то доказују преводи наведени у првом предговору), а онда га је потиснула у позадину реакција која је отпочела са поразом париских радника у јуну 1848, док није коначно „правно” био прокажен осудом келских комуниста у новембру 1852. С нестанком радничког покрета са јавне позорнице, који датира од Фебруарске револуције, ступио је и *Манифест* у позадину.

Када је европска радничка класа опет довољно ојачала за нови напад на власт владајућих класа, настало је Међународно радничко удружење. Оно је имало за циљ да целокупно борбено радништво Европе и Америке слије у једну велику војску. Зато оно није могло да пође од начела изнетих у *Манифесту*. Оно је морало имати програм који није затварао врата енглеским тред-унионима, француским, белгијским, талијанским и шпанским прудонистима и немачким ласаловцима¹⁾. Тај програм — образложења уз статут Ин-

¹⁾ Ласал се у односу према нама увек признавао као Марков „ученик”, па је као такав наравно стајао на тлу *Манифеста*. Друкчија је ствар са оним његовим следбеницима који нису пошли даље од његовог захтева за произвођачким задругама са државним кредитом и који су целу радничку класу поделили на оне које помаже држава и оне који се сами помажу. (*Примедба Фридриха Енгелса*).

тернационале — скицирао је Маркс на мајсторски начин, који су признали чак и Бакуњин и анархисти. За коначну победу поставака изнетих у *Манифесту* Маркс се ослонио на интелектуални развитак радничке класе, који је морао резултирати из уједињене акције и дискусије. Догађаји и мене у борби против капитала, порази још више него победе, нису могли а да борцима не учине јасним слабости њихових дотадашњих лекова за све болести а њихове главе приступачнијим за темељније разумевање правих услова еманципације радника. И Маркс је имао право. Радничка класа од 1874, кад је Интернационала распуштена, била је сасвим друкчија него што је била 1864 приликом њеног оснивања. Прудонизам у романским земљама, специфично ласалеанство у Немачкој беху у изумирању, па су и тадашњи архиконзервативни енглески тред-униони лагано дошли дотле да је 1888 претседник њиховог конгреса у Свенсиу могао да каже у њихово име: „Континентални социјализам престао је за нас да буде страшан.” А континентални социјализам је већ 1887 био скоро искључиво још само она теорија коју излаже *Манифест*. И тако историја *Манифеста* до извесног степена одражава историју модерног радничког покрета од 1848 на овамо. Сада је *Манифест* несумњиво најраширенији, најинтернационалнији производ целокупне социјалистичке литературе, заједнички програм многих милиона радника свих земаља од Сибира до Калифорније.

Па ипак, у време кад је изишао, ми га не бисмо смели назвати *социјалистичким манифестом*. Под социјалистима су се 1847 разумевале две врсте људи. С једне стране присталице разних утопистичких система, специјално овенисти у Енглеској и фуријеристи у Француској, а ти су се тада већ били сrozали на чисте секте у изумирању. С друге стране најразличнији социјални надрилекари који су хтели да људске невоље отклоне разним надрилекаријама и крпарењем, а да то ни најмање не заболи капитал и профит. У оба случаја: били су то људи који су стајали изван радничког покрета и

који су напротив ослонац тражили код „образованих“ класа. Насупрот томе, онај део радника који је, уверен у недовољност самих политичких преврата, тражио темељан преображај друштва, тај се део тада називао *комунистичким*. Био је то сиров, само инстинктиван, каткад и нешто груб комунизам, али је био довољно силан да роди два система утопијског комунизма, у Француској „икарски“ комунизам Кабеа, а у Немачкој Вајтлингов. Социјализам је 1847 значио буржоаски покрет, комунизам — раднички покрет. Социјализам је, бар на континенту, био способан за салон, комунизам супротно од тога. Па пошто смо већ тада били сасвим одлучно мишљења да „ослобођење радничке класе мора бити дело саме радничке класе“, нисмо ни једног часка могли сумњати које име да узмемо. И одонда нам није никада пало на памет да га одбацимо.

„Пролетери свих земаља, уједините се!“ Мали је био број гласова који су одговорили када смо овај поклич пустили у свет, има од тога већ 42 године, уочи прве Париске револуције у којој је пролетаријат иступио са сопственим захтевима. Али 28 септембра 1864 ујединили су се пролетери већине европских земаља у славно Међународно радничко удружење. Сама Интернационала живела је истина само девет година. Али да њоме засновани вечити савез пролетера свих земаља још живи, и живи снажније но икада, о томе ништа не сведочи боље него баш данашњи дан. Јер данас, кад пишем ове редове, држи европски и амерички пролетаријат смотру својих по први пут мобилисаних борбених снага, мобилисаних као једна војска, под једном заставом и за један блиски циљ: за законско утврђивање осмочасовног нормалног радног дана, који је прогласио још женевски конгрес Интернационале 1866, а поново париски раднички конгрес 1889. Призор данашњег дана отвориће капиталистима и велепоседницима свих земаља очи — да су данас пролетери свих земаља доиста уједињени.

Кад би само Маркс стајао поред мене да то гледа својим очима!

Ф. Енгелс

Лондон, 1 маја 1890.

ПРЕДГОВОР ПОЉСКОМ ИЗДАЊУ ОД 1892¹⁾

Чињеница да је потребно ново пољско издање Комунистичког манифеста даје повод за различита разматрања.

Прво треба уочити да је *Манифест* у новије време донекле постао мерило за развитак крупне индустрије на европском копну. У истој мери у којој се у некој земљи шири крупна индустрија, расте и међу радницима исте земље жеља за разјашњењем њиховог става као радничке класе према поседничким класама, шири се међу њима социјалистички покрет и повећава се тражња за *Манифестом*. Тако се на броју примерака *Манифеста*, раширених у некој земљи, може са прилично тачности измерити не само стање радничког покрета него и ступањ развитка крупне индустрије у тој земљи.

Према томе, ново пољско издање означава одлучан напредак пољске индустрије. А да је тога напретка било за ових десет година од последњег издања, не може бити никакве сумње. Руска Пољска, Конгреска Пољска постала је великом индустријском облашћу Руског царства. Док је руска крупна индустрија разбацана — комад у Финском Заливу, комад у центру (Москва и Владимир), комад на Црном и Азовском Мору, а други по другим странама — пољска је индустрија збијена на сразмерно мали простор и ужива предности и незгоде од тога. Предности су увидели конкурентски руски фабриканти, када су тражили заштитне царине према Пољској, упркос својој ватреној жељи да Пољаке претворе у Русе. А незгоде — за пољске фабриканте и руску владу — показују се у брзом ширењу социјалистичких идеја међу пољским радницима и у увећаној тражњи за *Манифестом*.

Брзи развитак пољске индустрије, која је прешла руској преко главе, претставља са своје стране нови

¹⁾ Текст овог предговора преведен је с немачког Енгелсовог оригинала. — Преводилац.

доказ за неуништиву животну снагу пољског народа и нову гаранцију његове претстојеће националне обнове. А обнова једне независне јаке Пољске јесте ствар која се не тиче само Пољака него свих нас. Искрена међународна сарадња европских нација могућна је само ако свака нација буде потпуно аутономна у својој кући. Револуција од 1848, која је, под пролетерском заставом, напоследку пустила пролетерске борце да само сврше посао буржоазије, спровела је преко извршилаца њеног тестаментa Луја Бонапарте и Бизмарка независност Италије, Немачке и Мађарске; али Пољска, која је од 1792 урадила за револуцију више него све три заједно, Пољска је била препуштена самој себи када је 1863 подлегла десет пута већој руској сили. Племство није могло ни да одржи ни да поврати независност Пољске; буржоазија је према њој данас у најмању руку равнодушна. Па ипак је она једна потреба за складну сарадњу европских нација. Њу може извојевати само млади пољски пролетаријат, и она се добро чува у његовим рукама. Јер радницима целе остале Европе потребна је независност Пољске исто тако као самим пољским радницима.

Ф. Енгелс

Лондон, 10 фебруара 1892.

ТАЛИЈАНСКОМ ЧИТАОЦУ

Објављивање *Манифеста комунистичке партије* пало је, може се казати, тачно у исти дан са револуцијама у Милану и Берлину 18 марта 1848, које претстављају устанак двеју нација које се налазе у центру — с једне стране европског копна, а с друге — Средоземног Мора; двеју нација које су до оног времена биле слабљене територијалном расцепканошћу и унутрашњим размирицама, те су зато доспеле под туђу власт. Док је Италија била потчињена аустријском цару, имала је Немачка, иако не тако непосредно, да подноси не мање осетни јарам цара свих Руса. Последице 18 марта 1848 ослободиле су Италију и Немачку од те

срамоте; што су те две велике нације у време од 1848 до 1871 обновљене и у извесној мери биле враћене себи, догодило се то, како је рекао Карл Маркс, зато што су исти људи, који су угушили револуцију од 1848, после, против своје воље, постали извршиоци њеног тестамена.

Та је револуција свугде била дело радничке класе; радничка класа је била она која је подизала барикаде и залагала животе. Само су радници Париза, када су оборили владу, имали изразиту намеру да оборе власт буржоазије. Али ма колико да су били свесни неизбежног антагонизма који је постојао између њихове класе и буржоазије, нису ни привредни напредак земље ни духовни развитак француских радничких маса били достигли онај степен који би омогућио преображај друштва. Зато је у крајњем резултату плодове револуције покупила капиталистичка класа. У другим земљама, у Италији, Немачкој, Аустрији, радници нису у основи урадили ништа друго осим то, да су довели буржоазију на власт. Али ни у једној земљи није владавина буржоазије могућа без националне независности. Револуција од 1848 морала је због тога да повуче за собом уједињење и независност оних нација које тога дотле нису имале: Италије, Немачке, Мађарске. Пољска ће доћи за њима у своје време.

Ако дакле револуција од 1848 и није била социјалистичка револуција, она је ипак поравнала пут и проширила земљиште за њу. Потстреком који је буржоаски режим дао крупној индустрији у свима земљама створио је он за последњих 45 година свуда бројан, чврст и снажан пролетаријат; он је тако, да употребим један израз *Манифеста*, родио своје сопствене гробаре. Без успостављања независности и јединства сваке нације не би се могло извести ни међународно уједињавање пролетаријата, ни мирна, разумна сарадња тих нација за постизање заједничких циљева. Нека когод покуша да замисли заједничко међународно иступање талијанских, мађарских, немачких, пољских и руских радника под политичким условима доба пре 1848!

На тај начин битке из 1848 нису биле узалуд! исто тако није прошло узалуд ових 45 година које нас одвајају од оне револуционарне етапе. Плодови сазревају, и све што желим јесте да објављивање овог талијанског превода буде добар знак за победу талијанског пролетаријата, као што је објављивање оригинала било за међународну револуцију.

Манифест одаје пуну правду револуционарној улози коју је капитализам играо у прошлости. Италија је била прва капиталистичка нација. Завршетак феудалног Средњег века, зора модерне капиталистичке ере обележена је једним грандиозним ликом: то је Талијан, Данте, у исто време последњи песник Средњег века и први песник новијег доба. Сада, као 1300, настаје једна нова историјска ера. Да ли ће нам Италија поклонити новог Дантеа, који ће објавити час рођења ове нове, пролетерске ере?

•

Фридрих Енгелс

Лондон, 1 фебруара 1893.

КОМУНІСТИЧКИ МАНИФЕСТ

МАНИФЕСТ КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ

Један баук кружи Европом — баук комунизма. Све силе старе Европе ујединиле су се у свету хајку против тог баука, папа и цар, Метерних и Гизо, француски радикали и немачки полицајци.

Где је она опозициона партија коју њени противници на власти нису извикали као комунистичку, где је она опозициона партија која није напреднијим опозиционарима као и својим реакционарним противницима вратила натраг у лице прекор који их је имао живосати као комунисте?

Из ове чињенице излазе две ствари.

Све европске силе већ признају комунизам као силу.

Увелико је време да комунисти пред целим светом отворено изложе своја схватања, своје тежње, те да приповетки о бауку комунизма противставе манифест саме партије.

У ту сврху састали су се у Лондону комунисти најразличнијих народности и саставили следећи манифест, који се објављује на енглеском, француском, немачком, талијанском, фламанском и данском језику.

I

БУРЖУЈИ И ПРОЛЕТЕРИ¹⁾

Историја сваког досадашњег друштва²⁾ јесте историја класних борби.

Слободни човек и роб, патрициј и плебејац, барон и кмет, еснафски мајстор и помоћник, укратко — угњетач и угњетени стајали су један према другом у сталној супротности, водили непрекидну час скривену час отворену борбу, борбу која се увек завршавала рево-

¹⁾ Под буржоазијом се разуме класа модерних капиталиста који су власници средстава за производњу и искоришћују најамни рад. Под пролетаријатом класа модерних најамних радника који су, пошто не поседују средства за производњу, принуђени да продају своју радну снагу да би могли живети. (Енгелсова напомена уз енглеско издање од 1888).

²⁾ То јест, тачно говорећи, писмено пренета историја. 1847 била је предисторија друштва, друштвена организација која је претходила свакој написаној историји, још готово непозната. Отада је Хакстхаузен открио заједничку земљишну својину у Русији. Маурер је доказао да је она била друштвена основица из које су историјски пошла сва немачка племена, а постепено се нашло да су сеоске општине са заједничким земљишним поседом биле праоблик друштва од Индије до Ирске. Напоследку је све то крунисао Морган својим открићем праве природе рода и његовог положаја у племену, чиме је открио унутрашњу организацију тог првобитног комунистичког друштва у његовој типичној форми. Са распадањем тих првобитних заједница отпочиње цепање друштва на посебне, а онда напоследку противничке класе. (Енгелсова напомена енглеском издању од 1888 и немачком издању од 1890).

Ја сам покушао да тај процес распадања пратим у: „Порекло породице, приватне својине и државе“; друго издање, Штутгарт 1886. (Завршна реченица горње напомене, која се налази само у енглеском издању од 1888).

луционарним преображајем целог друштва или заједничком пропашћу класа које су се бориле. У ранијим епохама друштва налазимо скоро свугде потпуну поделу друштва на различите сталеже, многоструко ступњевање друштвених положаја. У старом Риму имамо патриције, витезове, плебејце, робове; у Средњем веку феудалне господаре, вазале, еснафске грађане, помоћнике, кметове, а уз то још готово у свакој од тих класа посебне ступњеве.

Модерно грађанско друштво, које је произашло из пропасти феудалног друштва, није укинуло, класне супротности. Оно је ставило само нове класе, нове услове угњетавања, нове облике борбе на место старих.

Али наша епоха, епоха буржоазије, одликује се тиме што је упростила класне супротности. Цело се друштво све више и више цепа на два велика непријатељска тора, на две велике класе које стоје непосредно једна према другој: буржоазију и пролетаријат.

Из редова кметова Средњег века изашли су грађани првих градова; из тога грађанства развили су се први елементи буржоазије.

Откриће Америке, откриће морског пута око Африке створили су растућој буржоазији нов терен. Источноиндијско и кинеско тржиште, колонизација Америке, размена са колонијама, умножавање средстава за размену и робе уопште дали су трговини, поморству и индустрији дотле никад невиђен полет, а с тиме су убрзали развитак револуционарног елемента у нападајућем феудалном друштву.

Дотадашњи феудални или еснафски начин рада индустрије није више достигао за потребу која је расла са новим тржиштима. На њихово место дошла је мануфактура. Еснафске мајсторе потиснуо је индустријски средњи сталеж; подела рада између различитих корпорација ишчезе пред поделом рада у појединачној радионици.

Но тржишта су једнако расла, потреба је бивала све већа. Више ни мануфактура није била довољна. Тада је пара и машинерија револуционисала индустриј-

ску производњу. На место мануфактуре дошла је модерна крупна индустрија, на место индустријског средњег сталежа дошли су индустријски милионери, руководиоци читавих индустријских војска, модерни буржуји.

Крупна индустрија створила је светско тржиште, које је било припремљено открићем Америке. Светско тржиште неизмерно је развило трговину, бродарство, копнени саобраћај. Овај је развитак опет још више раширио индустрију, а у истој мери у којој се ширила индустрија, трговина, бродарство и железнице, у истој мери се развијала буржоазија, увећавала своје капитале и потискивала у позадину све класе које је завештао Средњи век.

Тако ми видимо како је сама модерна буржоазија производ дугог тока развитка, једног низа преврата у начину производње и саобраћаја.

Сваки тај ступањ развитка буржоазије био је праћен одговарајућим политичким напретком¹⁾. Она је била утњетени сталеж под влашћу феудалних господара, наоружана и самоуправна асоцијација у комуни²⁾, овамо независна градска република,³⁾ онамо трећи опорезовани сталеж монархије⁴⁾, онда у време мануфактуре противтежа племству у сталешкој или апсо-

¹⁾ У енглеском издању од 1888 унео је Енгелс на овом месту: „ове класе“. — Преводаца.

²⁾ „Комунама“ су се звали градови настали у Француској чак и пре но што су били кадри да од својих феудалних господара отму градску самоуправу и политичка права као „трећи сталеж“. Уопште узев, ми смо овде као типичну земљу за економски развитак буржоазије навели Енгелску, а за њен политички развитак Француску. (Енгелсова напомена енглеском издању од 1888).

Овако су грађани талијанских и француских градова звали своју градску општину, пошто су били откупили или извојевали своја прва самоуправна права од феудалних господара. (Енгелсова напомена немачком издању од 1890).

³⁾ У енглеском издању од 1888 Енгелс је додао: „као у Италији и Немачкој“. — Преводаца.

⁴⁾ У енглеском издању од 1888 Енгелс је додао: „као у Француској“. — Преводаца.

лутној монархији, уопште главна подлога великих монархија, док најзад, с постанком крупне индустрије и светског тржишта, није освојила у модерној претставничкој држави искључиву политичку власт. Модерна државна власт само је један одбор који управља заједничким пословима целе буржоаске класе.

Буржоазија је у историји одиграла снажну револуционарну улогу.

Где год је дошла на власт, буржоазија је разорила све феудалне, патријархалне и идиличне односе. Она је немилосрдно поцепала шаролике изукрштане феудалне везе које су човека везивале за његовог природног претпостављеног, и није оставила између човека и човека никакву другу везу осим голог интереса, осим безосећајног „плаћања у готову“. Она је у леденој води себичног рачуна утопила тиху језу побожног сањарења, витешко одушевљење, малограђанску сету. Она је лично достојанство растројала у прометној вредности и на место безбројних повељама признатих и извојеваних слобода ставила једну бесавесну слободу трговине. Она је, једном речи, на место експлоатације прикривене религиозним и политичким илузијама ставила отворену, безобразну, директну, сувопарну експлоатацију.

Буржоазија је са свих дотадашњих достојанствених професија, на које се гледало са страхопоштовањем, скинула светитељски ореол. Она је лекара, правника, свештеника, песника и научника претворила у своје плаћене најамне раднике.

Буржоазија је са породичног односа здерала дирљиви сентиментални вео и свела га на чисто новчани однос.

Буржоазија је открила да је брутална снага Средњег века, којој се реакција толико дивила, налазила одговарајућу допуну у крајњој лењости. Тек је она показала шта је људска делатност у стању да уради. Она је створила сасвим другачија чуда него што су египатске пирамиде, римски водоводи и готске кате-

драле, она је извела сасвим друкчије потезе него што су биле сеобе народа и крсташки ратови.

Буржоазија не може да постоји а да непрекидно не револуционише оруђа за производњу, дакле односе производње, па дакле и целокупне друштвене односе. А свима ранијим индустријским класама био је напротив први услов опстанка непромењено задржавање старог начина производње. Од свих ранијих одликује се буржоаска епоха непрекидним превратима у производњи, непрекидним рушењем свих друштвених односа, вечном несигурношћу и кретањем. Она раствара све чврсте, зарђале односе са свима старинским претставама и схватањима који их прате, сви нови односи застаревају пре но што могу да очврсну. Све што је сталешко и устајало испарава, све што је свето скрнави се, и људи најзад бивају присиљени да на свој положај, на своје међусобне односе погледају трезвеним очима.

Потреба за све раширенијим тржиштима где ће продати своје производе гони буржоазију преко целе земаљске кугле. Свугде она мора да се угнезди, свугде да гради, свугде да успоставља везе.

Буржоазија је експлоатацијом светског тржишта дала космополитски карактер производњи и потрошњи свих земаља. На велику жалост реакционара, она је извукла национално тло испод ногу индустрије. Уништене су прастаре националне индустрије и уништавају се свакодневно још увек. Потискују их нове индустрије, које по цену живота морају да уводе све цивилизоване нације, индустрије које више не прерађују домаће сировине, већ сировине које долазе из најудаљенијих зона, и чији се фабрики не троше само у земљи, већ у исто време и у свима деловима света. На место старих потреба, задовољаваних домаћим производима, ступају нове које за своје задовољење траже производе најдаљих земаља и климата. На место старе локалне и националне самодовољности и затворености ступа свестрани саобраћај, свестрана узајамна зависност нација. А како је у материјалној, тако је и у

духовној производњи. Духовни производи појединих нација постају општим добром. Национална једностраност и ограниченост постаје све више немогућа, а из многих националних и локалних књижевности ствара се светска књижевност.

Брзим побошљањем свих оруђа за производњу, бескрајно олакшаним саобраћајем, буржоазија увлачи у цивилизацију и најварварскије нације. Јефтине цене њених еспапа јесу тешка артиљерија којом она руши све кинеске зидове, којом она и најупорнију мржњу варвара против странаца присиљава на капитулацију. Она присиљава све нације да прихвате буржоаски начин производње, ако неће да пропадну; она их присиљава да сами код себе уведу такозвану цивилизацију, тј. да постану буржуји. Једном речи, она удешава свет по свом властитом лику.

Буржоазија је село потчинила господству града. Она је створила огромне градове, она је силно увећала број градског становништва према сеоском и тако знатан део становништва отела од идиотизма живота на селу. Као што је село учинила зависним од града, тако је она варварске и полуварварске земље учинила зависнима од цивилизованих земаља, сељачке народе од буржоаских народа, Исток од Запада.

Буржоазија све више и више савлађује распарчаност средстава за производњу, поседа и становништва. Она је нагомилала становништво, централизовала средства за производњу и концентрисала својину у мало руку. Нужна последица тога била је политичка централизација. Независне, готово само савезне провинције с различитим интересима, законима, владама и царинама сабијене су у једну нацију, једну владу, један закон, један национални класни интерес, једну царинску границу.

Буржоазија је у својој једва стогодишњој класној владавини створила масовније и колосалније производне снаге него све прошле генерације заједно. Потчињавање природних сила, машине, примена хемије у индустрији и земљорадњи, паробродарство, железнице,

електрични телеграфи, претварање читавих делова света у оранице, претварање река у пловне, читава становништва која су никла из земље — које је раније столеће слутило да су такве производне снаге спавале у крилу друштвеног рада?

Видели смо дакле: Средства за производњу и саобраћај, на основици којих се изградила буржоазија, створена су у феудалном друштву. На једном извесном ступњу развитка тих средстава за производњу и промет, односи у којима је феудално друштво производило и размењивало, феудална организација пољопривреде и мануфактуре, једном речи — феудални односи својине нису више одговарали већ развијеним производним снагама. Они су производњу кочили, уместо да је унапређују. Они су се претворили у саме окове. Они су морали бити раскинути, и били су раскинути.

На њихово место дошла је слободна конкуренција са својственом друштвеном и политичком структуром, са економском и политичком влашћу буржоаске класе.

Пред нашим очима врши се слично кретање. Буржоаски односи производње и саобраћаја, буржоаски односи својине, модерно буржоаско друштво, које је волшебнички изазвало тако силна средства за производњу и промет, личи на чаробњака који више не може да савлада подземне силе које је дозвоао. Деценијама је историја индустрије и трговине само историја побуне модерних производних снага против модерних односа производње, против односа својине који су животни услови буржоазије и њене владавине. Довољно је навести трговинске кризе, које својим периодичним понављањем све опасније угрожавају опстанак читавог буржоаског друштва. У трговинским кризама редовно се уништава велики део не само израђених производа, него и већ створених производних снага. У кризама избија једна друштвена епидемија, која би свима ранијим епохама изгледала као бесмислица — епидемија сувишне производње. Друштво се наједном налази бачено натраг у стање тренутног варварства;

глад, општи рат уништења изгледа као да су му пре-секли све животне намирнице: индустрија, трговина изгледају уништени, а зашто? Зато што друштво има сувише цивилизације, сувише животних намирница, сувише индустрије, сувише трговине. Производне снаге, које му стоје на располагању, не служе више за унапређивање буржоаских односа својине; напротив, они су постали одвише силни за те односе, они су њима заочени; а чим савладају ту заоченост, доводе читаво буржоаско друштво у неред, угрожавају опстанак буржоаске својине. Буржоаски односи постали су пресуки да би обухватили богатство које су створили. — Чиме буржоазија савлађује кризе? С једне стране присилним уништењем једне масе производних снага; с друге стране освајањем нових тржишта и темељитом експлоатацијом старих тржишта. Дакле, чиме? Тиме што припрема свестраније и силније кризе, а смањује средства за спречавање криза.

Оружје којим је буржоазија срушила феудализам, окреће се сада против саме буржоазије.

Али буржоазија није само исковала оружје које јој доноси смрт; она је створила и људе који ће то оружје носити — модерне раднике, *пролетере*.

У истој мери у којој се развија буржоазија, тј. капитал, у истој мери развија се и пролетаријат, класа модерних радника, који живе само дотле док налазе рада, и који само дотле налазе рада док њихов рад увећава капитал. Ти радници, који морају да се продају на парче, јесу роба као сваки други трговински артикал, и због тога су изложени свима случајностима конкуренције, свима колебањима тржишта.

Рад пролетера изгубио је распрострањем машина и поделом рада сваки самостални карактер, а с тиме и сваку драж за радника. Он постаје прост додатак машини, од кога се тражи само покрет руке који је најједноставнији, најједноличнији и који се најлакше научи. Зато се трошкови, које радник проузрокује, ограничавају скоро само на оне животне намирнице које му требају за издржавање и продужење своје

расе. Међутим, цена неке робе, па дакле и рада,¹⁾ једнака је трошковима њене производње. Због тога, што више расте одвратност рада, то више опада најамнина. И још више. Што више расте машинерија и подела рада, то више расте и маса рада, било увећањем броја радних часова, било увећањем рада који се захтева за једно одређено време, убрзавањем тока машина итд.

Модерна индустрија претворила је малу радионицу патријархалног мајстора у крупну фабрику индустријског капиталисте. Масе радника, сатеране у фабрике, организују се по војнички. Као редови индустрије они се стављају под надзор једне потпуне хијерархије индустријских подофицира и официра. Они нису само слуге буржоаске класе, буржоаске државе, они су сваког дана и сваког сата потчињавани машини, надзорнику, и пре свега самом појединачном буржују који се бави производњом. Овај деспотизам утолико је ситничавији, пунији мржње, огорченији, што отвореније проглашава зарађивање као своју крајњу сврху.

Уколико ручни рад захтева мање умешности и испољавања снаге, тј. што се модерна индустрија више развија, то се више рад мушкараца потискује радом жена и деце. За радничку класу више немају друштвене важности разлике у полу или старости. Постоје још само радна оруђа која према старости и полу проузрокују различите трошкове.

Кад је експлоатација радника већ толико завршена да он добије у готову исплаћену надницу, на њега се обарају други делови буржоазије, кућевласници, бакали, зајмодавци на залог итд.

¹⁾ Касније је Маркс показао да радник не продаје свој рад, већ своју радну снагу. Објашњење о томе дао је Енгелс у уводу Марксовом спису: „Најамни рад и капитал“, 1891 год. То објашњење гласи:

„Али ово је само привид. Оно што у стварности радници продају капиталистима за новац, јесте њихова *радна снага*. Ову радну снагу купује капиталиста за један дан, недељу, месец дана итд. А пошто је купи, он је троши на тај начин што радник ради за њега уговорено време“. — Преводилац.

Досадашњи ситни средњи сталежи, ситни индустријалци, трговци и рентијери, занатлије и сељаци, све те класе срозавају се у пролетаријат, делом тиме што њихов мали капитал није довољан за вођење крупне индустрије, те подлеже конкуренцији већих капитала, делом тиме што њихова умешност изгуби вредност услед нових начина производње. Тако се пролетаријат регрутује из свих класа становништва.

Пролетаријат пролази кроз више ступњева развика. Његова борба против буржоазије почиње с његовим постанком.

У почетку се боре поједини радници, затим радници једне фабрике, онда радници неке гране рада у једном месту против појединог буржуја који их непосредно експлоатише. Они своје нападе не управљају само против буржоаских односа производње, они их управљају и против самих оруђа производње; они уништавају страну конкурентску робу, разбијају машине, пале фабрике, покушавају да поврате изгубљени положај средњовековног радника.

На томе ступњу радници сачињавају масу растућу по целој земљи и расцепкану конкуренцијом. Масовније збијање радника још није последица њиховог властитог удруживања, већ последица удруживања буржоазије, која ради постизања својих властитих политичких циљева мора да стави у покрет цели пролетаријат и привремено још може то да уради. На томе ступњу, дакле, пролетаријат не води борбу против својих непријатеља, већ против непријатеља својих непријатеља, против остатака апсолутне монархије, против велепоседника, против неиндустријских буржуја, малограђана. Тако је читаво историјско кретање концентрисано у рукама буржоазије; свака победа која се тако извојује јесте победа буржоазије.

Али, с развистком индустрије не долази само до умножавања пролетаријата; он се збија у већим масама, његова снага расте и он је више осећа. Интереси, животни положаји у пролетаријату све се више уједначају, јер машина све више утире разлике у раду, а над-

ницу готово свуда срозава на једнако ниски ниво. Растућа конкуренција међу самом буржоазијом и трговинске кризе које отуда проистичу, чине да најамнина радника постаје све колебљивија; све брже непрекидно побољшање машина чини читав њихов животни положај све несигурнијим; сукоби између појединачног радника и појединачног буржуја све више добијају карактер сукоба између двеју класа. Радници отпочињу да стварају коалиције против буржуја; скупљају се за одржање своје најамнине. Они заснивају чак и трајна удружења, да би се спремили за те повремене борбе. Местимично борба се претвара у побуну.

С времена на време побеђују радници, али само пролазно. Прави резултат њихове борбе није непосредни успех, него удруживање радника које се све више шири. Томе помаже пораст саобраћајних средстава, која производи крупна индустрија и која доводе у везу раднике разних места. Потребна је међутим само веза, па да се многе локалне борбе, које су свугде истог карактера, централизују у националну, у класну борбу. А свака класна борба политичка је борба. Удруживање, за које су грађанима Средњег века с њиховим вициналним путевима требали векови, модерни пролетери постижу са железницама за мало година.

Ово организовање пролетера у класу, а с тиме у политичку партију, бива опет сваког тренутка разбијано конкуренцијом међу самим радницима. Али се организација стално наново рађа, јача, чвршћа, моћнија. Она борбом постиже признање појединачних интереса радника у законској форми, искоришћујући поцепаност у крилу саме буржоазије. Тако је било са законом о десеточасовном радном дану у Енглеској.

Сукоби старог друштва уопште многоструко помажу развитаку пролетаријата. Буржоазија се налази у непрекидној борби; спочетка против аристократије; доцније против делова саме буржоазије, чији интереси долазе у противречност с напретком индустрије; увек против буржоазије свих страних земаља. У свима тим борбама она је принуђена да апелује на пролетаријат,

да тражи његову помоћ и да га тако увлачи у политички покрет. Тако она сама додаје пролетаријату своје сопствене елементе образовања, тј. пружа му оружје против саме себе.

Затим, као што смо видели, напредак индустрије баца читаве саставне делове владајуће класе у пролетаријат или их бар угрожава у животним условима. И ови пружају пролетаријату масу елемената образовања.

Напослетку, у време када се класна борба приближава решењу, процес распадања у оквиру владајуће класе, у оквиру целог старог друштва, узима тако жесток, тако општар карактер, да се један мали део владајуће класе одриче од ње и прикључује револуционарној класи, класи која у својим рукама носи будућност. И зато, као што је некад један део племства прешао на страну буржоазије, тако сада један део буржоазије прелази на страну пролетаријата, а нарочито један део буржоазија идеолога, који су се радом пробили до теоретског разумевања целокупног историјског кретања.

Од свих класа које данас стоје наспрам буржоазије само је пролетаријат истински револуционарна класа. Остале класе растројавају се и пропадају с развитком крупне индустрије, док је пролетаријат њен сопствени производ.

Средњи сталежи, ситни индустријалац, ситни трговац, занатлија, сељак, сви се они боре против буржоазије да би обезбедили од пропасти свој опстанак као средњих сталежа. Они дакле нису револуционарни, већ конзервативни. Они су, штавише, реакционарни, јер хоће да окрену натраг точак историје. Ако су револуционарни, онда су то с обзиром на њихов претстојећи прелазак у пролетаријат, онда они не бране своје садашње, већ своје будуће интересе, онда они напуштају своје сопствено становиште и стављају се на становиште пролетаријата.

Лумпенпролетаријат, та пасивна трулеж најдоњих слојева старог друштва, биће делимично убачен у

покрет пролетерском револуцијом, али ће се по читавом свом животном положају радије дати поткупити за реакционарна роварења.

Животни услови старог друштва већ су уништени у животним условима пролетаријата. Пролетаријат нема својине; његов однос према жени и деци нема више ништа заједничко с буржоаским породичним односом; модерни индустријски рад, модерно робовање капиталу, једнако у Енглеској као у Француској, у Америци као у Немачкој, одузело му је сваки национални карактер. Закони, морал, религија за њега су само буржоаске предрасуде иза којих се крију буржоаски интереси.

Све раније класе, које су освајале власт за себе, тежиле су да свој извојевани животни положај осигурају тиме што су читаво друштво подвргавали условима свога привређивања. Пролетери могу да освоје друштвене производне снаге само тако ако укину свој сопствени досадашњи начин присвајања, а с тиме читави досадашњи начин присвајања. Пролетери немају ништа своје што би осигурали, они имају да разоре сваку досадашњу приватну сигурност и приватна осигурања.

Сви досадашњи покрети били су покрети мањина или у интересу мањина. Пролетерски покрет је самостални покрет огромне већине у интересу огромне већине. Пролетаријат, најнижи слој садашњег друштва, не може да се подигне, не може да се усправи, а да се не баци у ваздух цела надградња слојева који сачињавају званично друштво.

Борба пролетаријата против буржоазије спочетка је национална по форми, иако није то по садржају. Разуме се да пролетаријат сваке земље мора прво да сврши са својом сопственом буржоазијом.

Оцртавши опште фазе развитка пролетаријата, ми смо пратили више или мање прикривени грађански рат у оквиру постојећег друштва до оне тачке на којој он избија у отворену револуцију, а пролетаријат насилним обарањем буржоазије заснива своју владавину.

Свако досадашње друштво почивало је, како смо видели, на супротности између угњетачких и угњетених класа. А да би нека класа могла бити угњетавана, морају њој бити осигурани услови у којима може бар да тавори свој ропски живот. Средњовековни кмет радом се подигао у кметству до члана комуне, као што се малограђанин под јармом феудалног апсолутизма подигао до буржуја. Модерни радник, напротив, уместо да се подиже са напретком индустрије, срозава се све дубље испод услова своје сопствене класе. Радник постаје паупер, а пауперизам се развија још брже него становништво и богатство. Тиме јасно излази на видело да је буржоазија неспособна да још дуже остане владајућа класа друштва и да животне услове своје класе наметне друштву као регулаторни закон. Она постаје неспособна да влада, јер је неспособна да свом робу осигура егзистенцију у, самом његовом ропству, јер је присиљена да га сроза у положај у коме мора да га храни, уместо да он њу храни. А друштво не може више да живи под њом, тј. њен живот се више не подноси са друштвом.

Најбитнији услов за опстанак и владавину буржоаске класе јесте нагомилавање богатства у рукама приватних лица, образовање и умножавање капитала. Услов капитала јесте најамни рад. Најамни рад почива искључиво на конкуренцији међу радницима. Напредак индустрије, чији је слепи и неотпорни носилац буржоазија, поставља на место изоловања радника путем конкуренције њихово револуционарно уједињавање путем асоцијације. Тако развитак крупне индустрије извлачи испод ногу буржоазије саму основу на којој она производи и производе присваја. Она пре свега производи свог сопственог гробара. Њена пропаст и победа пролетаријата подједнако су неизбежни.

II

ПРОЛЕТЕРИ И КОМУНИСТИ

У каквом односу стоје комунисти према пролетерима уопште?

Комунисти нису нека посебна партија према другим радничким партијама.

Они немају никакве интересе одвојене од интереса целокупног пролетаријата.

Они не постављају никакве посебне принципе по којима би хтели да уобличе пролетерски покрет.

Комунисти се разликују од осталих пролетерских партија само тиме што с једне стране они у различним националним борбама пролетера истичу и остварују заједничке, од националности независне интересе целокупног пролетаријата, а с друге стране тиме што они на различним ступњима развитка, кроз које пролази борба између пролетаријата и буржоазије, стално заступају интересе целокупног покрета.

Комунисти су дакле практично најодлучнији, стално напред продирући део радничких партија свих земаља, они теоретски предњаче осталој маси пролетаријата разумевањем услова, тока и општих резултата пролетерског покрета.

Најближи циљ комуниста јесте исти као и свих осталих пролетерских партија: формирање пролетаријата у класу, рушење буржоаске владавине, освајање политичке власти од стране пролетаријата.

Теоретске поставке комуниста не почивају на некаквим идејама и начелима које је измислио или открио овај или онај поправљач света.

Оне су само општи изрази свакодневних односа постојеће класне борбе, историјског кретања које се врши пред нашим очима. Укидање досадашњих односа својине није нешто што посебно карактерише комунизам.

Сви односи својине били су подложни сталној историјској промени, сталном историјском мењању.

Француска револуција, на пример, укинула је феудалну својину у корист буржоазије.

Оно што чини одлику комунизма није укидање својине уопште, већ укидање буржоаске својине.

Али је модерна буржоаска својина последњи и најсавршенији облик производње и присвајања производа који почива на класним супротностима, на експлоатацији једних од других.

У томе смислу могу комунисти сажети своју теорију у једном изразу: Укидање приватне својине.

Нама комунистима се пребађивало да хоћемо да укинемо лично стечену, радом добијену својину; својину која претставља основу сваке личне слободе, делатности и самосталности.

Радом добијена, стечена, лично зарађена својина! Говорите ли о малограђанској, ситносељачкој својини, која је претходила буржоаској? Ми је немамо зашто укидати, њу је укинуо развитак индустрије и свакодневно је укида.

Или говорите о модерној буржоаској приватној својини?

А да ли најамни рад, рад пролетера ствара њему приватну својину? Никако. Он ствара капитал, тј. својину која експлоатише најамни рад, која се може увећавати само под условом да рађа нов најамни рад да би га опет наново експлоатисала. Својина у своме данашњем облику креће се у супротности капитала и најамног рада. Погледајмо обе стране ове супротности. Бити капиталиста не значи заузимати само неки чисто лични, већ друштвени положај у производњи.

Капитал је заједнички производ и може се ставити у покрет само заједничком акцијом многих чланова,

па у крајњој инстанци само заједничком акцијом свих чланова друштва.

Капитал дакле није нека лична, већ друштвена сила.

Када се дакле капитал претвори у општу, свима члановима друштва припадајућу својину, онда се тиме не претвара лична својина у друштвену. Мења се само друштвени карактер својине. Она губи класни карактер.

Погледајмо најамни рад.

Просечна цена најамног рада јесте минимум најмине, тј. сума намирница која је потребна да радника одржи у животу као радника. Према томе, оно што најамни радник себи присваја својом делатношћу, достиже само за то да му опет произведе његов голи живот. Ово лично присвајање производа рада за поновну производњу непосредног живота ми никако нећемо да укинемо, јер то присвајање не оставља никакав чисти износ који би могао дати власт над туђим радом. Ми хоћемо да укинемо само бедни карактер овог присвајања, у коме радник живи само зато да увећава капитал, а живи само дотле колико то захтева интерес владајуће класе.

У буржоаском друштву живи рад је само средство за увећавање нагомиланог рада. У комунистичком друштву нагомилани рад само је средство за проширавање, обогаћивање, унапређивање животног процеса радника.

У буржоаском друштву влада дакле прошлост над данашњицом, у комунистичком данашњица над прошлошћу. У буржоаском друштву капитал је самосталан и личан, док је активна индивидуа несамостална и безлична.

И укидање овог односа назива буржоазија укидањем личности и слободе! С правом. Ради се доиста о укидању буржоаске личности, буржоаске самосталности, буржоаске слободе.

Под слободом се у оквиру данашњих буржоаских односа производње разуме слободна трговина, слободна куповина и продаја.

А ако падне пазар, пада и слободни пазар. Приповетке о слободном пазару, као и све остале слободарске декламације наше буржоазије, имају неког смисла само према везаном пазару, према потчињеном грађанину Средњег века, али не и против комунистичког укидања пазара, буржоаских односа производње и саме буржоазије.

Ви се згражате што ми хоћемо да укинемо приватну својину. Али у вашем постојећем друштву приватна својина укинута је за девет десетина његових чланова; она управо и постоји зато што не постоји за девет десетина. Ви нам дакле пребацујете што хоћемо да укинемо једну својину која има за нужну претпоставку то да огромна већина друштва буде без својине.

Једном речи, ви нам пребацујете да хоћемо да укинемо Вашу својину. Доиста то и хоћемо.

Ви кажете: чим се рад више не буде могао претварати у капитал, новац, земљишну ренту, укратко у друштвену моћ која се може монополисати, тј. чим се лична својина више не буде могла претварати у буржоаску, биће укинута и личност.

Ви дакле признајете да под личношћу не разумете никог другог до буржуја, буржоаског сопственика. А та личност треба свакако да буде укинута.

Комунизам не одузима никоме моћ да присваја себи друштвене производе, он само одузима моћ да се тим присвајањем подјарми себи туђи рад.

Приговорено је да ће са укидањем приватне својине престати свака делатност и да ће наступити опште ленствовање.

По томе би буржоаско друштво већ одавно морало пропасти од лењости; јер они који у њему раде не стичу ништа, а они који у њему стичу, не раде. Цели приговор излази на таутологију да више неће бити најамног рада, чим више не буде било капитала.

Сви приговори који су били упућени против комунистичког начина присвајања и производње материјалних производа проширени су исто тако и на присвајање и производњу духовних производа. Као што за буржуја

укидање класне својине значи престанак саме производње, тако је за њега престанак класног образовања идентичан са престанком образованости уопште.

Образованост, чије губљење он оплакује, јесте за огромну већину образовање у машину.

Али, немојте се с нама свађати мерећи укидање буржоаске својине вашим буржоаским претставама о слободи, образовању, праву итд. Саме ваше идеје јесу производ буржоаских односа производње и својине, као што је ваше право само у закон претворена воља ваше класе, воља чији је садржај дат у материјалним условима живота ваше класе.

Заинтересовано схватање, у коме ви своје односе производње и својине претварате из историјских односа, пролазних у току производње, у вечите законе природе и разума, заједничко вам је са свима пропалим владајућим класама. Оно што разумете за античку својину, што схватате за феудалну својину, више не смете да разумете за буржоаску својину.

Укидање породице! Чак и крајњи радикалци зграђају се због ове срамне намере комуниста.

На чему почива данашња буржоаска породица? На капиталу, на приватној заради. Њу развија потпуно само буржоазија; али она налази своју допуну у присилној лишености од породице на страни пролетера и у јавној проституцији.

Разуме се да буржоаска породица отпада са отпадањем ове њене допуне, а обе ишчежавају са ишчежавањем капитала.

Пребацујете ли нам што хоћемо да укинемо експлоатацију деце од стране њихових родитеља? Ми тај злочин признајемо. Али ви кажете да ми укидамо најприсније односе, јер на место домаћег васпитања стављамо друштвено васпитање.

А зар није и ваше васпитање одређено друштвом? Друштвеним односима, у којима ви васпитавате, непосреднијим или посреднијим мешањем друштва помоћу школе итд? Комунисти не измишљају утицај друштва на васпитање; они само мењају његов карак-

тер, они отимају васпитање испод утицаја владајуће класе.

Буржоаске фразе о породици и васпитању, о при-
сном односу родитеља и деце постају утолико одврат-
није, што се више за пролетере услед крупне индус-
трије цепају све породичне везе, а деца претварају у
обичну трговачку робу и оруђе рада.

Али ви комунисти хоћете да уведете заједницу
жена, виче на нас у хору цела буржоазија.

Буржоа гледа у својој жени само једно оруђе за
производњу. Пошто чује да оруђа за производњу треба
заједнички да се експлоатишу, он и не може да ствар
замисли друкчије него да ће судбина припадања за-
једници погодити и жене.

Он не слуги да се ради баш о томе да се укине по-
ложај у коме су жене само оруђе за производњу.

Уосталом, ништа није смешније од високоморал-
ног ужасавања наших буржуја о тобожној званичној
комунистичкој заједници жена. Комунисти немају по-
требe да уводе заједницу жена; она је готово увек
постојала.

Наши буржуји, не задовољавајући се тиме што им
на располагању стоје жене и кћери наших пролетера,
да о званичној проституцији и не говоримо, налазе глав-
но задовољство у томе да заводе супруге једни другима.

Буржоаски брак у стварности је заједница жена.
Комунистима би се највише смело пребацити да на
место подлачки прикривене, хоће да уведу званичну,
отворену заједницу жена. Уосталом, по себи се разуме
да са укидањем садашњих односа производње ишчезава
и заједница жена која из њих произлази, тј. званична
и незванична проституција.

Комунистима је даље пребачено да хоће да укину
отаџбину, народност.

Радници немају отаџбину. Њима се не може узети
оно што немају. Али како пролетаријат прво мора да
освоји политичку власт, да се подигне до националне
класе, да се сам конституише као нација, то је и он још
националан, ма да никако у смислу буржоизије.

Национална одвајања и супротности народа све више ишчежавају с развитком буржоазије, са слободом трговине, светским тржиштем, једнообразношћу индустријске производње и животних односа који њој одговарају.

Владавина пролетаријата учиниће да се они још више изгубе. Уједињена акција бар цивилизованих нација један је од првих услова његовог ослобођења.

У међи у којој се укида експлоатација једне индивидуе од стране друге, укида се и експлоатација једне нације од стране друге.

С падом супротности класа у оквиру нације пада и непријатељски став међу народима.

Оптужбе које се против комунизма подижу са религиозног, филозофског и уопште идеолошког становишта, не заслужују да се о њима опширније говори.

Зар треба дубока мудрост па да се разуме да се са животним односима људи, с њиховим друштвеним односима, с њиховим друштвеним бићем мењају и њихове претставе, погледи и појмови, једном речи и њихова свест?

Зар историја идеја доказује нешто друго, него да се духовна производња мења са материјалном? Владајуће идеје неког времена биле су увек само идеје владајуће класе.

Говори се о идејама које револуционишу читаво неко друштво; тиме се само исказује чињеница да су се у оквиру старог друштва изградили елементи новог друштва, да с распадањем старих животних односа иде у корак и распадање старих идеја.

Кад је стари свет пропадо, победила је хришћанска религија старе религије. Кад су у 18 столећу хришћанске идеје подлегле идејама просвећености, водило је феудално друштво своју смртну борбу против тада револуционарне буржоазије. Идеје слободе савести и религије биле су само израз владавине слободне конкуренције на пољу знања.

Али, кажаће неко, религиозне, моралне, филозофске, политичке, правне идеје итд. заиста су се модификовале у току историјског развоја. Али су се религија,

морал, филозофија, политика и право увек одржали у томе мењању.

Уз то има вечних истина, као слобода, правичност итд. које су заједничке свима друштвеним приликама. А комунизам укида вечите истине, укида религију, укида морал уместо да им да нов облик, он дакле противречи целокупном досадашњем историјском развоју.

На шта се своди ова оптужба? Историја целог досадашњег друштва кретала се у класним супротностима, које су у различитим епохама имале различите облике.

Али ма какав облик да су класне супротности узимале, експлоатација једног дела друштва од стране другог дела претставља чињеницу заједничку свима протеклим слојевима. Зато није чудо што се друштвена свест свих столећа, упркос свој многострукости и разноликости, креће у извесним заједничким облицима, облицима свести који се потпуно губе тек са отпуним ишчезавањем класне супротности.

Комунистичка револуција јесте најрадикалније кидање са традиционалним односима својине, па није чудо што се у току њеног развика најрадикалније кида са традиционалним идејама.

Али оставимо замерке буржоазије против комунизма.

Већ смо горе видели да је први корак у радничкој револуцији подизање пролетаријата у владајућу класу, освајање демократије.

Пролетаријат ће своју политичку власт искористити за то да постепено одузме буржоазији сав капитал, да у рукама државе, тј. пролетаријата организованог као владајућа класа, концентрише сва средства за производњу и да што је могуће брже развије масу производних снага.

Испочетка се то може догодити наравно само помоћу деспотског посизања у право својине и у буржоаске односе производње, дакле помоћу мера које економски изгледају недовољне и неодрживе, али које у току кретања прелазе свој сопствени оквир и неизбеж-

не су као средство за извршење преврата читавог начина производње.

Те мере биће наравно различите у различитим земљама.

Међутим, за најнапредније земље могу следеће мере имати прилично општу примену:

1) Експропријација земљишне својине и употреба земљишне ренте на државне издатке.

2) Јако прогресивна пореза.

3) Укидање права наслеђа.

4) Конфискација имовине свих емиграната и побуњеника.

5) Централизација кредита у рукама државе преко једне националне банке с државним капиталом и искључивим монополом.

6) Централизација целокупног саобраћајног система у рукама државе.

7) Умножавање националних фабрика, средстава за производњу, крчење и побољшање земљишта по једном општем плану.

8) Једнака обавеза рада за све, стварање индустријских армија, нарочито за земљорадњу.

9) Уједињавање рада земљорадње и индустрије, утицање на постепено отстрањивање разлике између града и села.

10) Јавно и бесплатно васпитање све деце. Отстрањивање фабричког рада деце у данашњем облику. Уједињавање васпитања с материјалном производњом итд. итд.

Кад у току развитка буду ишчезле класне разлике и цела производња буде концентрисана у рукама удружених индивидуа, јавна власт изгубиће политички карактер. Политичка власт у правом смислу јесте организована власт једне класе за угњетавање друге класе. Кад се пролетаријат у борби против буржоазије нужно буде ујединио у класу, кад буде револуцијом постао владајућа класа и кад као владајућа класа насилно

укине старе односе производње, он ће с тим односима производње укинути и услове опстанка класне супротности, класе уопште, а с тиме и своју сопствену класну владавину.

На место старог буржоаског друштва с његовим класама и класним супротностима ступа удруживање у коме је слободни развитак сваког појединца услов развитка за све.

III

СОЦИЈАЛИСТИЧКА И КОМУНИСТИЧКА ЛИТЕРАТУРА

1) Реакционарни социјализам

а) Феудалистички социјализам

Француска и енглеска аристократија била је по свом историјском положају позвана да пише памфлете против модерног буржоаског друштва. У Француској Јулској револуцији од 1830, у енглеском покрету за парламентарну реформу, она је још једном подлегла омрзнутом аревисти. О некој озбиљној политичкој борби више није могло бити речи. Преостало јој је да се бори само на литерарном пољу. Али су у области литературе старе фразе из доба рестаурације¹⁾ постале немогуће. Да би изазвала симпатије, морала је аристократија привидно испустити из вида своје интересе и формулисати своју оптужницу против буржоазије још једино у интересу експлоатисане радничке класе. Тако је она себи прибавила задовољство да пева поспрдне песме на рачун својих нових господара и да му сме добацити пророчанства која су више или мање била пуна злослутности.

На овај је начин постао феудалистички социјализам, упола жалопојка, упола пасквила, упола одјек прошлости, упола претње будућности, погађајући кат-

¹⁾ Не мисли се на енглеску рестаурацију од 1660—1689, већ на француску рестаурацију од 1814—1830. (Енгелсова примедба у енглеском издању од 1888).

кад буржоазију у срце горком, духовитом и парајућом осудом, али увек делујући комично потпуном неспособношћу за схватање тока модерне историје.

Они су лепршали пролетерском просјачком торбом као барјаком, да би иза себе окупили народ. Али кад год је народ пошао за њима, видео је на њиховим задњицама старе феудалне грбове и разбежао би се уз гласан смех без решпекта.

Ову претставу приредио је један од француских легитимиста²⁾ и Млада Енглеска.³⁾ Кад феудалци доказују да је њихова експлоатација била друкчија од буржоаске експлоатације, заборављају само то да су они експлоатисали под сасвим различитим и сада преживелим околностима и условима. Кад доказују да под њиховом владавином није постојао модерни пролетаријат, заборављају само то да је баш модерна буржоазија била нужни изданак њиховог друштвеног поретка.

Иначе су они тако мало прикривали реакционарни карактер своје критике, да се њихова главна оптужба против буржоазије састоји управо у томе да се под њиховим режимом развија једна класа која ће бацити у ваздух цели стари друштвени поредак.

Они буржоазији више пребацују то што ствара револуционарни пролетаријат него што уопште ствара неки пролетаријат.

Због тога у политичкој пракси они учествују у свима насилним мерама против радничке класе, а у обичном животу задовољавају се тиме да упркос свима надувеним фразама покупе златне јабуке, и да верност, љубав и част замене трговином вуне, репе и ракије.⁴⁾

Као што је поп увек ишао руку под руку с феудалцем, тако исто иде и поповски социјализам са феудалистичким.

²⁾ *Легитимисти* — партија племићких велепоседника, припадника „легитимне“ бурбонске монархије.

³⁾ *Млада Енглеска* — један део енглеске конзервативне партије, који је око 1842 иступио у јавности. Претставници „Младе Енглеске“ били су Дизраели, Томас Карлајл и др.

⁴⁾ Ово се односи поглавито на Немачку, где аграрно племство и јункери највећи део својих имања експлоатишу за свој

Ништа није лакше него социјалистички префарбати хришћански аскетизам. Зар није и хришћанство грмело против приватне својине, против брака, против државе! Зар није проповедало да их треба заменити добротворством и просјачењем, целибатом и уништењем пути, животом у ћелији и црквом? Хришћански социјализам само је света водица којом поп само благосиља срцбу аристократа.

б) Малограђански социјализам

Феудална аристократија није једина класа коју је буржоазија срушила и чији услови живота пресахњују и нестају у модерном буржоаском друштву. Средњевековно грађанство и сељачки сталеж били су претече модерне буржоазије. У земљама које су индустријски и трговачки мање развијене, ова класа животари и даље поред буржоазије која се уздиже.

У земљама где се развија модерна цивилизација образовало се једно ново малограђанство, које лебди између пролетаријата и буржоазије и које се стално наново формира као допунски део буржоаског друштва, али конкуренција стално баца у пролетаријат њене чланове. Шта више ови чак виде да се са развитком крупне индустрије приближује дан када ће тај слој потпуно нестати као самосталан део модерног друштва и када ће у трговини, мануфактури и пољопривреди бити замењена надзорницима и слугама.

У земљама као што је Француска, где сељачка класа чини далеко преко половине становништва, било је природно што су писци, који су иступали за пролетаријат а против буржоазије, на своју критику буржоаског режима примењивали мерило малограђанина и ситног сељака и стали на страну радника са станови-

рачун помоћу својих управитеља, а поред тога су крупни произвођачи шећера од репе и ракије од кромпира. Богатији енглески аристократи нису још дотле дотерали; али и они знају како се опадајућа рента може да накнади давањем свога имена више или мање сумњивим оснивачима акционарских друштава. (Енгелсова примедба у енглеском издању од 1888).

шта малограђанства. Тако се створио малограђански социјализам. Сисмонди је на челу те литературе не само за Француску већ и за Енглеску.

Овај социјализам анализирао је противречности у модерним односима производње с крајњим оштроумљем. Открио је лицемерна улепшавања економиста. Непобитно је доказао разорно дејство машина и поделе рада, концентрацију капитала и земљишног поседа, претерану производњу и кризе, нужну пропаст малих грађана и сељака, беду пролетаријата, анархију у производњи, валијућу неправду у подели богатства, индустријски рат уништења међу нацијама, распадање старих обичаја, старих породичних односа, старих народности.

Али, по својој позитивној садржини, овај социјализам хоће или да поново успостави стара средства за производњу и промет, а с њима и старе односе својине и старо друштво, или хоће да модерне односе производње и промета насилно врати у оквире старих односа својине, које су они разбили и морали да разбију. У оба случаја је он реакционаран и утопистички у исти мах.

Еснафство у индустрији и патријархална привреда на селу, то је његова последња реч.

У свом даљем развоју овај правац запао је у кукавички мамурлук.

в) Немачки или „истински” социјализам

Социјалистичка и комунистичка литература Француске, која је настала под притиском једне владајуће буржоазије и која је израз борбе против те владавине, пренета је у Немачку у време кад је буржоазија тек започела да се бори против феудалног апсолутизма.

Немачки филозофи, полуфилозофи и префињени мозгови жудно се дочепаше те литературе и само заборавање да са уласком оних списа из Француске нису у исто време ушле у Немачку и француске прилике. Наспрам немачких прилика изгубила је француска ли-

тература сваки посредни практични значај и добила је чисто литерарни изглед. Она је морала изгледати као докона спекулација о правом друштву, о остварењу људског бића. Тако су и за немачке филозофе 18 века захтеви прве Француске револуције имали само смисао захтева „практичног разума” уопште, а израз воље револуционарне француске буржоазије значио је у њиховим очима законе чисте воље, воље каква она мора да буде, истински људске воље.

Искључиви рад немачких литерата састојао се у томе да доведе у склад нове француске идеје са њиховом старом филозофском савешћу, или боље рећи да присвоје француске идеје са свог филозофског становишта.

Ово присвајање извршено је на исти начин на који се уопште присваја неки страни језик, превођењем.

Познато је како су калуђери исписивали неукусне католичке приче светаца преко рукописа класичних дела старог паганског времена. Немачки литерати поступили су са профаном француском литературом обрнуто. Они су своје филозофске глупости написали иза француског оригинала. Тако су, на пример, иза француске критике новчаних односа написали „отуђење људског бића”, иза француске критике буржоаске државе писали су „укидање владавине апстрактно општега” итд.

Ово потурање својих филозофских фраза под француска разлагања стварности они су крстили именима „филозофија дела”, „истински социјализам”, „немачка наука социјализма”, „филозофско образложење социјализма” итд.

Тако је француска социјалистичко-комунистичка литература била формално уштројена. Па како је она у руци Немца престала да буде израз борбе једне класе против друге, Немац је био свестан да је савладао француску једностраност, да је уместо истинских потреба заступао потребу за истином, а место интереса пролетаријата интересе људског бића, човека уопште, човека који не припада никаквој класи, чак уопште ни стварности, већ само магтеном небу филозофске фантазије.

Овај немачки социјализам, који је своја беспомоћна школска вежбања узимао тако озбиљно и свечано, а тако их вашарски раструбио, ипак је мало помало изгубио своју педантску невиност.

Борба немачке, нарочито пруске буржоазије, против феудалаца и апсолутне краљевине, једном речи, либерални покрет постаде озбиљнији.

Истинском социјализму била је тако пружена жељена прилика да политичком покрету супротстави социјалистичке захтеве, да баца традиционалне анатеме против либерализма, против претставника државе, против буржоаске конкуренције, буржоаске слободе штампе, буржоаског права, буржоаске слободе и једнакости и да народној маси држи проповеди како у том буржоаском покрету нема ништа да добије, већ напротив све да изгуби. Немачки социјализам заборавио је благовремено да је француска критика, чији је недуховити одјек он био, имала за претпоставку модерно буржоаско друштво са одговарајућим материјалним животним условима и припадајућим политичким поретком, а све те претпоставке требало је у Немачкој тек извојевати.

Он је послужио немачким апсолутитистичким владама с њиховом пратњом од попова, учитеља, сељачких јункера и бирократа као жељено страшило против претећег уздицања буржоазије.

Он је био сладуњава допуна горким шибама бича и пушчаним мецима којима су исте владе одговарале на немачке радничке устанке.

Док је истински социјализам на тај начин био оружје у рукама влада против немачке буржоазије, он је и непосредно заступао један реакционарни интерес, интерес немачке малограђанштине. Малограђанство, које је наслеђено из шеснаестог столећа и које се отада вазда наново јавља у различитим облицима, сачињава у Немачкој стварну друштвену основицу постојећег стања.

Његово одржање јесте одржање постојећег немачког стања. Од индустријске и политичке владавине

буржоазије оно се боји да ће сигурно пропасти, с једне стране услед концентрације капитала, а с друге стране услед рађања једног револуционарног пролетаријата. Чинило му се да ће истински социјализам једним ударцем убити обе муве. Он се рашири као епидемија.

Сашивена од спекулативне паучине, украшена ружицама красноречивости, натопљена росом љубавног расположења, накинђурена хаљина у коју су немачки социјалисти обукли оно неколико својих мршавих вечних истина само је увећавала прођу њихове робе код те публике.

Са своје стране немачки социјализам све је више увиђао да је његов позив да буде високопарни заступник ове малограђанштине.

Он је прогласио немачку нацију за нормалну нацију, а немачког ђифтицу за нормалног човека. Свакој нискости овога он је давао неки скривени, виши, социјалистички смисао у коме је свака нискост значила своју супротност. Он је извукао последњу конзеквенцу иступивши директно против грубо деструктивног правца комунизма и објављујући своју непристрасну узвишеност изнад сваке класне борбе. Осим врло мало изузетака, све што у Немачкој кружи од тобожњих социјалистичких и комунистичких списа спада у област ове прљаве, досадне литературе.⁵⁾

2) Конзервативни или буржоаски социјализам

Један део буржоазије жели да сузбија социјалну беду да би осигурао опстанак буржоаског друштва.

Овамо спадају економисти, филантропи, хуманисти, поправљачи положаја радничке класе, организатори добротворства, укидачи мучења животиња, творци трезвењачких друштава, буџаклијски реформатори свих

⁵⁾ Револуционарна олуја од 1848 одувала је цели овај бедни правац и одузела његовим носиоцима вољу да се и даље занимају социјализмом. Главни претставник и класични тип тога правца јесте г. Карл Грин. (Енгелсова примедба у немачком издању од 1890).

могућих врста. Овај буржоаски социјализам изграђен је у читаве системе.

За пример наводимо Прудонову „Филозофију беде“.

Социјалистички буржуји желе животне услове модерног друштва без борби и опасности које из њих нужно произилазе. Они желе постојеће друштво са одбитком елемената који га револуционису и разарају. Они желе буржоазију без пролетаријата. Наравно да буржоазија замишља свет у коме она влада као најбољи свет. Буржоаски социјализам изграђује ову утешну претставу у половину или у цели систем. Кад он позива пролетаријат да оствари његове системе, да би ушао у нови Јерусалим, онда он уствари тражи од њега само то да остане у данашњем друштву, али да се ослободи мрских претстава о њему.

Други један, мање систематски, а више практичан облик социјализма, трудио се да радничкој класи огади сваки револуционарни покрет, доказујући да њој не може користити ова или она политичка промена, већ само промена материјалних прилика, економских односа. Али под променом материјалних прилика овај социјализам никако не разуме укидање буржоаских односа производње, које је могућно само револуционарним путем, већ административне побољшице које се врше на тлу ових односа производње; дакле у односу капитала и рада не мењати ништа, већ у најбољем случају смањити буржоазији трошкове њене владавине и упростити њено домаћинство.

Свој одговарајући израз достиже буржоаски социјализам тек тамо где постаје голом говорничком фигуром.

Слободна трговина! у интересу радничке класе; заштитне царине! у интересу радничке класе; ћелијски казамати! у интересу радничке класе, то је последња, једина озбиљно мишљена реч буржоаског социјализма.

Њихов социјализам састоји се управо у тврђењу да су буржуји — буржуји у интересу радничке класе.

3) Критичко-утопистички социјализам и комунизам

Овде ми не говоримо о литератури која је у свима великим модерним револуцијама изговорила захтеве пролетаријата (списи Бабефа итд.).

Први покушаји пролетаријата у једно време опште узнемирености, у периоду рушења феудалног друштва, да непосредно спроведе свој сопствени класни интерес, нужно су се разбили о неразвијеност самог пролетаријата као и у оскудици материјалних услова за његово ослобођење, јер су ови управо производ буржоаске епохе. Револуционарна литература, која је пратила ове прве покрете пролетаријата, по својој је садржини нужно реакционарна. Она проповеда општи аскетизам и грубо једначарство.

Прави социјалистички и комунистички системи, системи Сен Симона, Фурјеа, Овена итд. појављују се у првом неразвијеном периоду борбе између пролетаријата и буржоазије, који смо горе приказали. (Види: Буржоазија и пролетаријат).

Проналазачи ових система видели су додуше супротност класа, као и утицај разорних елемената у самом владајућем друштву. Али они не виде на страни пролетаријата неку историјску самосталност, неки њему својствен политички покрет.

Пошто развитак класних супротности иде у корак с развитком индустрије, то они не налазе ни материјалне услове за ослобођење пролетаријата и траже неку социјалну науку, социјалне законе да би створили те услове.

На место друштвене делатности мора да ступи њихова лична проналазачка делатност, на место историјских услова ослобођења — фантастични, на место постепено вршене организације пролетаријата у класу — нарочито измишљена друштвена организација. Наступајућа светска историја за њих се раствара у пропаганду и практично извођење њихових друштвених планова.

Они су додуше свесни да у својим плановима заступају поглавито интересе радничке класе као класе

која највише пати. За њих пролетаријат постоји само под овим гледиштем класе која највише пати.

Али неразвијен облик класне борбе и њихов сопствени животни положај доносе собом то да они мисле да стоје изнад оне класне супротности. Они желе да поправе положај свих чланова друштва, и оних најимућнијих. Зато они непрекидно апелују на цело друштво без разлике, па чак претежно на владајућу класу. Довољно је само разумети њихов систем, па признати за најбољи могући план најбољег могућег друштва.

Због тога они одбацују сваку политичку, нарочито сваку револуционарну акцију, они свој циљ желе да постигну мирним путем, те покушавају да ситним експериментима, који наравно промашују, и личним примером прокрче пут новом друштвеном јеванђељу.

Ово фантастично сликање будућег друштва одговара, у време кад је пролетаријат још крајње неразвијен, кад дакле и сам још фантастично схвата свој властити положај, његовим првим поривима ка општој промени друштва коју наслуђује.

Али социјалистички и комунистички списи садрже и критичке елементе. Они нападају на све основице постојећег друштва. Зато су они пружили ванредно драгоцен материјал за просвећивање радника. Њихове позитивне поставке о будућем друштву, на пр. укидање супротности између града и села, породице, приватне зараде, најамног рада, проглашавање друштвене хармоније, претварање државе у просту управу над производњом — све ове њихове поставке изражавају само отпадање класне супротности, која се управо тек почиње развијати, коју они познају тек у њеној првој безобличној неодређености. Зато и саме те поставке имају још само утопистички смисао.

Значај критичко-утопистичког социјализма и комунизма стоји у обрнутој сразмери према историјском развитку. Што се класна борба више развија и уобличава, то више ово фантастично уздизање над њом, ово фантастично набијање исте, губи сваку практичну вредност, свако теоретско оправдање. Због тога, ако

су творци ових система у многим погледу били револуционарни, њихови ученици сачињавају увек реакционарне секте. Они се чврсто придржавају старих погледа својих учитеља наспрам историјског развика пролетаријата. Стога они доследно гледају да опет затупе класну борбу и да измире супротности. Они још увек снесају о покушајима остварења својих друштвених утопија, о организовању појединих фаланстера, о оснивању „home“-колонија, о подизању неке мале Икарије⁶⁾ — целног издања новог Јерусалима — а за изградњу свих тих шпанских кула морају да апелују на добротинствена срца и на кесе буржоазије. Постепено они падају у категорију горе осликаних реакционарних или конзервативних социјалиста, и разликују се од њих још само боље систематизованом педантеријом, фанатичним сујеверјем у чудесно дејство своје социјалне науке.

Због тога они са огорчењем иступају против сваког политичког покрета радника који је могао настати само из следе невелице у ново јеванђеље.

Овенисти у Енглеској, фуријеристи у Француској реагирају тамо против чартиста, овде против реформиста.⁷⁾

⁶⁾ Фаланстер — ознака за социјалистичке колоније по плану Фурјеа; Икарија — име које је Кабе дао својој утопији, а касније својој комунистичкој колонији у Америци. (Примедба Енгелса у енглеском издању од 1888).

„Home“-колоније — домаће колоније, у земљи), назив који је дао Овен својим комунистичким узорним друштвима. Фаланстер био је назив друштвених палата које је планирао Фурје. Икарија је било име утопистичке фантастичне земље, чије је комунистичке установе описао Кабе. (Енглеска примедба у немачком издању од 1890).

⁷⁾ Ради се о присталицама листа „La Réforme“.

IV

СТАВ КОМУНИСТА ПРЕМА РАЗНИМ ОПОЗИЦИОНИМ СТРАНКАМА

После оног што је речено у другом одељку сам је по себи разумљив однос комуниста према већ конституисаним радничким странкама, дакле њихов однос према чартистима у Енглеској и према аграрним реформистима у Северној Америци.

Комунисти се боре за постизање најближих циљева и интереса радничке класе, али у садашњем покрету они уједно заступају и будућност покрета. У Француској комунисти се прикључују социјалистичко-демократској^{*)} странци против конзервативне и радикалне буржоазије, не напуштајући ради тога право да се критички односе према фразама и илузијама које потичу из револуционарне традиције.

У Швајцарској подупиру радикале, не заборављајући да се та странка састоји од противречних елемената, делимично од демократских социјалиста у француском смислу, а делимично од радикалних буржуја.

^{*)} Партија коју је у парламенту претстављао Ледри-Ролен, у књижевности, Луј Блан, а у дневној штампи „La Réforme“. Име социјална демократија значило је код ових његових проналазача један део демократске или републиканске партије обојен више или мање социјалистички. (Енглеска примедба у енглеском издању од 1888).

Партија која се тада у Француској називала социјалистичко-демократска, имала је политичког претставника у Ледри-Ролену, а литерарног у Лују Блану; она се од данашње немачке социјалне демократије разликовала као небо од земље. (Енглеска примедба немачком издању од 1890).

Међу Пољацима комунисти помажу ону странку која аграрну револуцију сматра условом националног ослобођења. То је она иста странка која је повела Кравовски устанак 1846.

У Немачкој се Комунистичка партија бори, чим буржоазија иступи револуционарно, заједно с буржоазијом против апсолутне монархије, феудалног велепоседа и малограђанства.

Али она не пропушта ниједан моменат а да код радника не створи што је могуће јаснију свест о непријатељској супротности између буржоазије и пролетаријата, како би немачки радници могли против буржоазије одмах окренути као своје оружје друштвене и политичке услове које буржоазија мора да оствари својом владавином, како би одмах после рушења реакционарних класа у Немачкој отпочела борба против саме буржоазије.

На Немачку обраћају комунисти главну пажњу због тога што Немачка стоји уочи буржоаске револуције и због тога што она врши овај преврат под напреднијим условима европске цивилизације уопште и са много развијенијим пролетаријатом него Енглеска у седамнаестом и Француска у осамнаестом столећу, те према томе због тога што немачка буржоаска револуција може да буде само непосредна предигра пролетерске револуције.

Једном речи, комунисти свуда помажу сваки револуционарни покрет против постојећег друштвеног и политичког стања.

У свима тим покретима они истичу питање својине, без обзира на већу или мању развијеност њеног облика, као основно питање покрета.

Напоследку, комунисти раде свуда на повезивању и споразумевању демократских странака свих земаља.

Комунисти презиру прикривање својих погледа и намера. Они изјављују отворено да се њихови циљеви могу постићи само насилним рушењем читавог досадашњег друштвеног поретка. Нека владајуће класе дрхте пред комунистичком револуцијом. У њој пролетери немају шта да изгубе сем својих окова. А добиће читав свет.

Пролетери свих земаља, уједините се!

СА Д Р Ж А Ј

	Страна
Од издавача	5
 ПРЕДГОВОРИ	
Предговор немачком издању од 1872 .	9
Предговор немачком издању од 1883 .	10
Предговор енглеском издању од 1888	11
Предговор немачком издању од 1890 .	16
Предговор пољском издању од 1892 .	22
Талијанском читаоцу	23
 Манифест комунистичке партије	 29
I Буржуји и пролетери	31
II Пролетери и комунисти	45
III Социјалистичка и комунистичка литература	55
1. Реакционарни социјализам	55
а) Феудалистички социјализам	55
б) Малограђански социјализам	57
в) Немачки или „истински“ социјализам	58
2. Конзервативни или буржоаски социјализам	61
3. Критичко-утопистички социјализам и комунизам	63
IV Став комуниста према разним опозиционим странкама	67

Маркс / Енгелс
КОМУНИСТИЧКИ МАНИФЕСТ

ШТАМПАНО ЈЕ ЋИРИЛИЦОМ У 20.000 ПРИМЕРАКА

ШТАМПА ЗАВРШЕНА 5 МАЈА 1945 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ
ШТАМПАРИЈА „КУЛТУРА“

ОДОБРЕНО ЗА ШТАМПУ ПОД Бр. 409

